

УДК 330.3

Г.М.Кашеєва

ВПЛИВ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ

У статті наведений аналіз впливу макроекономічних процесів на соціальний розвиток території з огляду на дослідження сталого розвитку соціальної сфери в сучасних умовах. Вплив макроекономічних процесів на соціальний розвиток території відбувається через значну кількість різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів головними з яких є рівень життя населення, а як наслідок — рівень народжуваності. Встановлена у дослідженні кореляційна залежність між динамікою кількості суб'єктів сільського малого підприємництва та динамікою рівня народжуваності дає змогу оцінити безпосередній вплив розвитку малого підприємництва на соціальний розвиток території.

The author in the article analyzed the impact of macroeconomic processes on social development of the given territory in the borders of the study of social sustainable development in modern conditions. The impact of macroeconomic processes on the social development of the area is performed by the number of different internal and external factors foremost of which is the standard of living, and as a result — the birth rate. The main factors are: the formation and development of the social market economy; social cohesion and creating the best possible starting conditions equal to all members of society through education, education, health etc.; restriction of stratification of the population by the income level; creating the dynamic and flexible system of social protection; implementation of an integrated model of social insurance (pension, health, education, unemployment, etc.); social and legal regulation of the labor market, implementation of full employment policies; forming a stable effective demand through stimulating internal motivation to work, increasing the share of wages in national income structure. Formulated in the article results could help to define the points of improvement of social and economic policy of Ukraine and should be looked upon as recommendations for government policies and programs of the country. Proven in the study correlation between the numbers of rural small businesses and the dynamics of the birth rate in the dynamics of five years, could be accepted as estimate the direct impact of small business on the social development of the area.

Ключові слова: рівень життя, народжуваність, соціальний розвиток, сталий розвиток

Keywords: quality of life, birth rate, social development, sustainable development

Постановка проблеми. Низька якість середовища проживання в Україні у поєднанні з медико-генетичними характеристиками населення негативно позначаються на демографічній ситуації, яка є однією з найгірших серед європейських і пострадянських країн. Вітчизняна система охорони здоров'я не здатна достатньою мірою задовольнити потреби населення в медичній допомозі, забезпечити доступність, якість і своєчасність медичних послуг. Це знаходить відображення і в медико-демографічних показниках, які хоча й мають певну позитивну динаміку, проте досі залишаються на критичному рівні. Так, зберігаються природне скорочення населення (в розрахунку на 1 тис. осіб у 2011 р. становило 3,7 особи), високий за європейськими мірками рівень смертності (14,6 особи на 1 тис. населення), низький рівень народжуваності, високий рівень захворюваності тощо. В Україні порівняно з розвиненими країнами удвічі вищий показник смертності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку соціальної сфери, проблеми розподілу доходів та підвищення рівня життя населення, розвитку систем освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, виробництва й надання суспільних благ і послуг, інші соціальні аспекти ринкового господарства завжди перебували у колі наукових інтересів представників різних шкіл і течій не тільки економічної, а й філософської і соціологічної наук. Вищезазначені питання розглядались у працях вітчизняних вчених, таких як О.Ареф'євої [1], Л.Ганущак-Єфіменко [2], Н. Герасимчук [3], О.Кочемировська [5]. М.Малік [6], Р. Г. Селівестов [7] та зарубіжних - В. Баумоля, Г. Беккера, Ш. Бланкарта, І. Валерстайна, К. Ерроу, Л. Ерхарда, Дж. Кейнса, В. Ойкена, В. Парето, А. Сена, А. Сміта, Дж. Стігліца, Т. Стюарта, Ф. Фукуями, Ф. Хайєка, К. Херрманна-Піллата тощо.

Постановка завдання та мета. Метою роботи є обґрунтування теоретичних засад і визначення практичних підходів до впливу макроекономічних процесів на соціальний розвиток території, спрямованої на підвищення ефективності виробництва та поліпшення життєвого рівня населення.

Вклад основного матеріалу дослідження. Поняття «рівень життя» виражається сукупністю умов і відносин, що визначають життя, працю, побут і інтелектуально-культурний розвиток людей, характеризує досягнутий у суспільстві за певний проміжок часу ступінь задоволення потреб населення, а також визначає реальні джерела і соціально-правові гарантії забезпечення життєдіяльності населення [7].

Одним із прийомів оцінки основних характеристик рівня життя є визначення мінімального споживчого бюджету (відповідно до норм споживання продуктів харчування, предметів одягу, гігієни, послуг), прожиткового мінімуму (30-40% від мінімального споживчого бюджету), фізіологічного мінімуму (0,05-0,1 величини мінімального споживчого бюджету) [2]. Самі жителі оцінюють свій рівень життя як низький, оскільки реальний дохід працездатного жителя села не перевищує реального прожиткового мінімуму за місяць (рис. 1). За оцінками експертів, необхідний прожитковий мінімум жителів будь-якого населеного пункту повинен перевищувати законодавчо встановлений і бути не меншим за реальні доходи жителів [4].

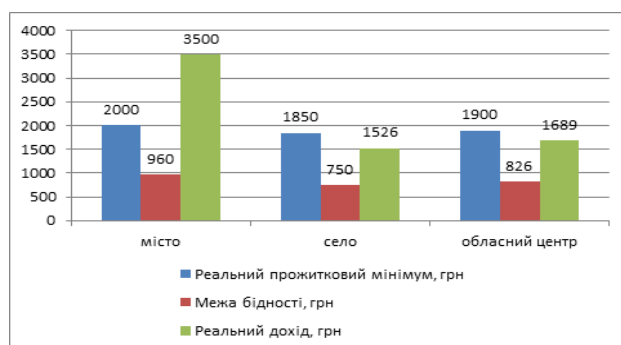

Рис. 1. Рівень життя в Полтавській області з розрахунку на одного працездатного жителя (2015 р.)

* Джерело: встановлено на підставі оцінок експертів [1]

Теоретичне обґрунтування закономірностей функціонування й розвитку об'єкта дослідження, оцінка його фактичного стану неможливі без достовірної повної інформаційної бази дослідження. Інформаційною базою дослідження впливу макроекономічних процесів на соціальний розвиток території можуть бути дані статистичної звітності, що акумулюються регіональними представництвами Державного комітету статистики України. Найголовнішими статистичними даними для нашого дослідження є дані про народжуваність та смертність населення, як прямий відгук на рівень життя населення.

Прискорене старіння населення на тлі низької народжуваності та депопуляції є одним із тих демографічних феноменів, які уособлюють не лише сучасні проблеми відтворення населення в Україні, але й мають довготривалий вплив на усі аспекти життєдіяльності суспільства. У суто демографічному сенсі постаріння населення країни гальмуватиме процес її виходу з депопуляції, міцно утримуючи замкнене коло «низька народжуваність-постаріння-депопуляція». Депопуляція та її провідна детермінанта і «супутник» - старіння населення - своїми основними економіко-демографічними наслідками матимуть скорочення чисельності й частки трудоактивних контингентів (а відтак - формування з часом певного дефіциту робочої сили), збільшення демоекономічного (і, відповідно, податкового) навантаження на працездатне населення, скорочення фінансових можливостей щодо соціального забезпечення в умовах загального зростання попиту на соціальні послуги з боку осіб похилого віку, самотніх, малозабезпечених [8].

У цілому демографічне старіння певним чином порушує структуру взаємодії між поколіннями, у т. ч. між нинішніми і майбутніми. Породжені старінням населення виклики вимагають кардинальної перебудови всієї її соціально-економічної системи, пристосування суспільства та економіки до особливостей «старого» населення, в якому кількість споживачів перевищує чисельність економічно активного населення.

На початку 1990-х років ситуація у сфері відтворення населення України ще не викликала серйозного занепокоєння, оскільки сприймалася громадськістю та урядовими структурами як тимчасова реакція населення на різку зміну умов життєдіяльності. Проте з плином часу стало очевидним, що суспільні перетворення, які супроводжувались гострою і затяжною соціально-економічною кризою, вкрай негативно позначилися на відтворенні населення і обернулися значними демографічними втратами. Вони відображають глибоку демографічну трансформацію українського суспільства, що, з одного боку, є продовженням довготривалих тенденцій, з іншого - наслідком кількісних та якісних деформацій, спричинених кризовими процесами за роки незалежності [5].

Стрімкі соціально-економічні перетворення в Україні не могли не позначитися на формуванні рівня дітородної активності населення і призвели до значних зрушень у народжуваності. Зниження народжуваності і перехід до одностатності стали характерною рисою новітніх демографічних процесів у нашій країні. Вони пов'язані зі змінами у дітородній поведінці населення, обумовленими, з одного боку, зовнішніми економічними умовами, що характеризують соціальний статус жінки у суспільстві, рівень її освіти, зайнятості, доходів, соціальної захищеності, а з іншого - ступенем задоволення особистих потреб та інтересів. Низька народжуваність та пов'язане з нею незабезпечення самовідтворення населення стали феноменом і основним викликом для

багатьох європейських країн. У цьому плані Україна не є винятком. Проте в Україні це поєднується з різким погіршенням здоров'я населення, у тому числі репродуктивного, підвищенням смертності, що в розвинутих країнах не спостерігається [5].

Складні соціально-економічні умови, падіння рівня життя та різке скорочення доходів більшості населення України обумовили суттєве звуження матеріальної бази для реалізації потреби в дітях, внаслідок чого молоді люди почали відкладати народження дітей до кращих часів. Ситуація ускладнюється незадовільним станом здоров'я матері та дитини, очевидними проявами якою є все ще досить високі рівні материнської смертності і смертності немовлят, підвищені показники перинатальних втрат, несприятлива динаміка захворюваності новонароджених [8].

У 2015 р. число народжень в Україні порівняно з попереднім 2014 р. в абсолютному вимірі зменшилось на 9,2 тис. осіб, а відносний показник — загальний коефіцієнт народжуваності (у 2013 р. він дорівнював 11,0‰) — знизився порівняно з попереднім роком на 1,8%. Найвищий за останні п'ять років рівень народжуваності в Україні зафіксовано у 2012 р., протягом якого дітей народилося на 21,1 тис. більше, ніж у 2010 р. (табл. 1.) [8].

Таблиця 1.

Динаміка чисельності народжених та загальних коефіцієнтів народжуваності в Україні у 2010–2015 рр.

Рік	Число народжених (тис. осіб)				Загальні коефіцієнти народжуваності (‰)			
	міські поселення та сільська місцевість	міські поселення	сільська місцевість	міські поселення у % до сільської місцевості	міські поселення і сільська місцевість	міські поселення	сільська місцевість	міські поселення у % до сільської місцевості
2010	470,3	309,1	161,1	191,8	10,8	10,3	11,8	87,5
2011	474,9	311,5	163,5	190,5	11,0	10,4	12,1	86,5
2012	491,4	323,0	168,4	191,8	11,4	10,8	12,5	86,7
2013	475,1	312,4	162,8	191,9	11,0	10,5	12,2	86,2
2014	465,9	306,3	159,6	191,9	10,8	10,3	12,0	85,9
2015 р. у % до 2010 р.	99,1	99,1	99,1	X	100,0	99,7	101,6	X

Зрушення в рівнях народжуваності, які відбулися в Україні за останні 16 років, йдуть поруч зі значною трансформацією вікової моделі масової репродуктивної поведінки. Молоді люди нині беруть шлюб значно пізніше, ніж два десятиріччя тому, пізніше народжують дітей.

В Україні спостерігається значна регіональна диференціація народжуваності. За рівнем народжуваності регіони України розподіляються на три групи: східні області, яким притаманна надзвичайно низька народжуваність, яка навіть наполовину не забезпечує відновлення чисельності населення (Сумська, Чернігівська, Луганська, Донецька, Полтавська, Харківська області). Західні області (Волинська, Рівненська,

Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, до них тяжіє Одеська) мають відносно високі показники народжуваності. їм притаманні порівняно високі сумарні коефіцієнти народжуваності (1,4—1,6 дитини на одну жінку) [6].

Сучасний стан дітородної активності населення позначиться протягом життя багатьох поколінь на рівні не лише сім'ї, але й усього суспільства (навіть якщо народжуваність населення почне дещо підвищуватись), і, як наслідок, призведе до хвилеподібної майбутньої динаміки чисельності населення і його вікових контингентів, що може перетворитися на відчутну перепону в налагоджуванні сталого розвитку країни [5]. Регіональні відмінності в смертності і тривалості життя в Україні обумовлені низкою чинників, вирішальними серед яких є рівень екологічного неблагополуччя, стан самозбережувальної поведінки людей і вплив стресорних факторів. У 2005-2013 рр. територіальна диференціація смертності визначалась переважно смертністю у тих самих вікових групах (від 20 до 65 років), які робили основний внесок у зниження тривалості життя всього населення країни. Вплив на регіональні відмінності смертності у дитячому і похилому віці був обмеженим.

Ключовим критерієм соціального розвитку регіону, на нашу думку, є рівень народжуваності, який тісно пов'язаний з рівнем життя, що, в свою чергу, має свої джерела у кількості суб'єктів господарювання, що не тільки прогодовують своїх дітей, але і створюють робочі місця на відповідних територіях. Шляхом досліджень нами було виведено залежність між рівнем народжуваності та кількістю суб'єктів господарювання:

$$y = 1,15 + 1,58 * x, \quad (1)$$

де y – індекс зміни рівня народжуваності (до попереднього року);

x – індекс зміни кількості суб'єктів малого підприємництва (до попереднього року).

Отже, встановлення кореляційної залежності між динамікою кількості суб'єктів сільського малого підприємництва та динамікою рівня народжуваності дає змогу оцінити безпосередній вплив розвитку малого підприємництва на розвиток соціального потенціалу території. Коефіцієнт кореляції цих двох показників становить 0,86. При цьому співвідношення між динамікою рівня народжуваності та динамікою кількості суб'єктів малого підприємництва визначалося на підставі даних за 2010 – 2015 рр.

Висновки з проведеного дослідження.. Вплив макроекономічних процесів на соціальний розвиток території відбувається через значну кількість різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів. Основними факторами є: формування та розвиток соціально орієнтованої ринкової економіки; соціальне вирівнювання та створення максимально можливих рівних стартових умов усім членам суспільства через систему виховання, освіти, охорони здоров'я тощо; обмеження розшарування населення за рівнем доходів; створення динамічної та гнучкої системи соціального захисту; впровадження цілісної моделі соціального страхування (пенсійного, медичного, через хворобу, по безробіттю та інше); соціальне-правове регулювання ринку праці, реалізація політики повної зайнятості; формування стабільного платоспроможного попиту населення на основі стимулювання внутрішньої мотивації до праці, збільшення частки заробітної плати у структурі національного доходу. Сформульовані завдання визначають напрями соціально-економічної політики України та повинні становити основу урядових стратегій і програм розвитку країни.

1. *Ареф'єва О.В.* Методологічне значення концепції кластерної економіки в управлінні підприємництвом в малих сільськогосподарських підприємствах / Ареф'єва О. В., Герасимчук Н. А. // Вісник Харківського національного університету ім.В. Н. Каразіна: Економічна серія. – № 663. – 2005. – С. 130- 136; 2. *Ганущак-Єфіменко Л.М.* Інноваційний розвиток підприємництва в Україні: стратегічні орієнтири : монографія / Людмила Михайлівна Ганущак-Єфіменко. – К. : Національна академія управління, 2014. – 400 с.; 3. *Герасимчук Н.А.* Аналіз категорії стійкого розвитку як складової сучасної стратегії аграрного підприємства [Текст] / Н. А. Герасимчук // Науковий вісник НУБіПУ, 2013. – № 181 (Ч. 6). – С.92-99; 4. *Герасимчук Н.А.* Підприємницький механізм ресурсозберігаючого розвитку АПК : монографія /Н. А. Герасимчук// – Київ: ТОВ «ЦП «Компрінт», 2015. – 463 с.; 5. *Кочемировська О.О.* Розвиток трудового потенціалу як чинник економічного зростання України : аналіт. доп. / О. О. Кочемировська. – К. : НІСД, 2014. – 108 с.; 6. *Малік М.Й.* Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент) : монографія / М. Й. Малік, М. Ф. Кропивко, О. Г. Булавка, М. С. Александров, В. І. Бойко; ред. : М. Й. Малік. – К. : ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2012. – 639 с.; 7. Моделювання соціально-економічного розвитку територій : наук.-метод. розробка / [С. М. Ромашко, І. З. Саврас, Р. Г. Селівестов, Р. В. Юринець]. – К. : НАДУ, 2013. – 44 с.; 8. Статистичний збірник «Чисельність наявного населення України» на 1 січня 2015 року. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 17 с.